

становищем цю посаду було скорочено, деякі експонати музею були передані до шкільного музею, де зберігаються до цього часу.

Жителі Мурахівки сумлінно зберігають свої національні та культурні традиції, що передаються з покоління в покоління. Організація культурно-дозвілдової діяльності, залучення молоді з сіл до культурно-масової діяльності та різних гуртків, збереження та відродження народних звичаїв, обрядів-основні завдання роботи сільського Будинку культури!

Список використаних джерел:

1. Жовтневий державний районний архів Миколаївської області. – Ф. 40. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк.21.
2. Архів Мурахівської сільської ради (далі – Архів МСР). – Оп. 3. – Спр. 12. – 61 арк.
3. Там само.
4. Матеріали історико-краєзнавчого гуртку Мурахівської ЗОШ 1-3 ступенів.
5. Архів МСР. – Оп. 3. – Спр. 12. – 61 арк.
6. Там само.
7. Матеріали історико-краєзнавчого гуртку Мурахівської ЗОШ 1-3 ступенів.
8. Архів МСР. – Оп. 3. – Спр. 12. – 61 арк.

Гуменюк О.В.

*кандидат історичних наук, доцент,
Рівненський державний гуманітарний університет*

СІМ'Я ТА ШЛЮБ В УРСР: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПАРАДИГМИ

Проблемою дослідження сімейної історії, яку дослідники частково відносять до історії повсякденності, окреслені наукові доробки таких дослідників як О. Удада [15], А. Вишневського [3,7], А. Волкова [5], О. Коляструк [10], С. Куделко [11], Г. Васильчука [2], В. Головка [6], Т. Журженко [8], О. Боряк [1], О. Вільшанської [4]. У зазначених працях порушуються різноманітні аспекти формування та функціонування повсякдення радянського населення, особливостей його сімейного побуту. Однак питання еволюції та функцій української радянської сім'ї потребують подальшого вивчення.

Гасло « Міцна сім'я – міцна держава! « міцно входить в арсенал офіційної радянської пропаганди. Очевидно, що влада командно- адміністративними методами намагалася спертися на сім'ю у встановленні тотального контролю над повсякденним життям людей. В радянський період відбулося переосмислення різноманітних аспектів сімейно-шлюбних відносин і в першу чергу це було пов'язано з введенням нової нормативно-правової бази, на якій власне і згуртована була основа радянської сім'ї. Декрет Раднаркому України «Про громадянський шлюб і про ведення книг запису актів громадянського стану» від 20 лютого 1919 р. скасував церковний шлюб, який до революції був

панівною формою, і проголосив, що в УРСР визнаватимуться в майбутньому обов'язковими шлюби, зареєстровані в органах РАЦС [13, с. 132].

Декретом від 20 лютого 1919р. були визначені основні умови вступу в шлюб. Перш за все, це – принцип свободи і добровільності шлюбу, перелік підстав до вступу в шлюб, зняття релігійних обмежень для вступу в шлюб. Надавши вирішального значення обов'язковій державній реєстрації шлюбу, Декрет від 20 лютого 1919 р. нічого не зазначав про фактичний шлюб. Водночас він прирівнював церковні шлюби, укладені до видання Декрету, до зареєстрованих цивільних шлюбів. Він містив норми, які регламентували такі правові наслідки розлучення: при розірванні шлюбу за взаємною згодою подружжя зобов'язані були вказати в поданій заяві, які прізвища будуть носити розведене подружжя і їхні діти, а при односторонній заяві розведені подружжя поверталися до своїх дошлюбних прізвищ; прізвище дитині визначав суд, куди подружжя могли звертатися щодо цього; всі інші питання, пов'язані з розірванням шлюбу, вирішувались угодою між подружжям у формі нотаріального або домашнього договору, а у разі спору між ними – народним судом.

Перші декрети УРСР про шлюб і його розірвання проголосили дійсно демократичні принципи, які потім розвинулися в чітку і послідовну систему інститутів сімейного права, були першим кроком на шляху створення сімейного права України. В основу першого сімейного кодексу України – Кодексу законів про акти громадянського стану, про сім'ю та опіку – були покладені принципи перших декретів України «Про шлюб» та «Про розлучення». Кодекс вирішував і ряд питань, що раніше не були регламентовані декретами. Цей Кодекс практично був переробленим російським Кодексом 1918 р. У Кодексі України детально було розроблене положення про рівність майнових і особистих прав подружжя, встановлювався обмежений строком обов'язок подружжя утримувати одне одного після розлучення. За батьками визнавали рівні права і обов'язки щодо дітей. Запроваджувався інститут позбавлення батьків їхніх прав [14, с. 156].

10,6% студенток проживали у церковному шлюбі, у так званому вільному відповідно – 16,5% та 31,10% [12, с. 140]. У 1936 р. у Києві було здійснено наступне україномовне видання цього Кодексу, але уже з дещо іншою назвою: «Кодекс законів про родину, опіку, шлюб та акти громадянського стану». Змінено було й окремі терміни та слова.

Кодекс, виданий у Києві у 1958 р., мав ще іншу назву: «Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадянського стану». У наступні роки після набрання чинності Кодексом УРСР 1926 р. сімейне право розвивалось у напрямку уніфікації норм шляхом видання загальносоюзних актів, обов'язкових для всіх республік СРСР. Такими актами були постанова Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів від 27 червня 1936 р. «Про заборону абортів, збільшення матеріальної допомоги породіллям, встановлення державної допомоги багатодітним, розширення сітки пологових будинків, дитячих ясел і дитсадків, посилення кримінального покарання за несплату аліментів і про деякі зміни в законодавстві про розлучення» [14, с. 178]. Закон від 27 червня 1936 р. вперше ввів допомогу по багатодітності, затвердив план

розширення мережі дитячих виховних закладів, встановив кримінальну відповідальність за відмову в прийомі на роботу вагітних жінок, за несплату аліментів на дітей, ввів підвищені декретні відпустки по вагітності і пологах.

Десталінізація позначилася на сфері сімейно-шлюбних відносин скасуванням 1953 р. норми про заборону шлюбів між громадянами СРСР та іноземцями. Того ж року ВР УРСР внесла зміни до Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб

Сімейним законодавством СРСР 1968-го підтверджено було центральну роль жінки в сім'ї з посиленням на те, що їй «забезпечуються необхідні соціально-побутові умови для поєднання щасливого материнства з усе більш активною і творчою участю у виробничому та суспільно-політичному житті». Щоправда, відпустка у зв'язку з вагітністю була зовсім незначною: лише 56 днів до пологів і 56 після [8, с. 112]. Логіка проста – потрібно було максимально задіяти жінку на виробництві. Тільки у 1980-х роках радянські матері здобули право на додаткову відпустку по догляду за дитиною до моменту досягнення нею півтора року. До того ж надавано їй було без збереження заробітної плати. У радянський період дотації на дитину виплачували тільки, починаючи з четвертого малюка (середньостатистична сім'я в СРСР мала до трьох дітей). Державі насамперед потрібні були матері-працівниці. Водночас доступ до всіх видів праці й декларована громадянська рівність не стосувалися політики. Жінки могли претендувати на членство у партії, та аж ніяк не на участь у її керівних органах. Вони обіймали «декоративні» керівні посади: очолювали ради, профспілки, комсомольські організації тощо. Сама радянська партійна номенклатура мала яскраво виражену патріархальну сутність. На повагу заслуговувала тільки та жінка, яка займалася чоловічою працею. Зарплата в Країні Рад була маленька, щоб людина будь-якої статі й становища весь час трудилась, аби забезпечити себе. Сподіватися, що її прогодує чоловік, дружині не випадало з огляду на особливі принади «соціалістичного раю». Якщо жінка обирала насамперед звичні для неї обов'язки: догляд за домом, народження та виховання дітей, вона зазнавала суспільного осуду, її таврували «безробітницею», «ледаркою» та «бариненою». Довгий час офіційна ідеологія заперечувала сексуальність і тілесність радянських трудівниць. Це суспільне табу особливо виявлялось у царині моди.

Періодичні зміни в правовій базі шлюбно-сімейних відносин СРСР (з ідентичністю і в УРСР) носили чітко регламентований характер взаємодії ідеологічної і партійної доктрини формування соціалістичної сім'ї і побуту, а також процесу розвитку сімейно-побутових відносин. Ми спостерігаємо своєрідні подвійні стандарти радянської сімейної системи. З одного боку радянська система контролю за приватним життям населення, в тому числі і сімейним, призвела до своєрідного відчуття повернення до «старих добрих дідівських часів» з моралізаторськими правилами, які супроводжувалися заборонаю абортів (до періоду «відлиги»), обмеженням розлучень, невизнанням незареєстрованих шлюбів, підвищенням уваги до «морального обличчя радянського громадянина» при призначенні на «відповідальні» посади, втручанням громадськості у сімейні справи та багато іншого, що вписувалося у

загальну лінію уявлень про «порядну радянські сім'ю». З іншого боку, навпаки, традиційна сімейна мораль грубо нищилася – і тоді символом епохи ставав донощик на власних батьків Павлик Морозов, а принципи приватного сімейного життя відверто ставали посміховищем: дружин змушували відмовлятися від чоловіків, дітей – від батьків, з'явилися терміни «члени сімей зрадників батьківщини», «соціально небезпечні діти» і багато іншого. Цілі покоління як в СРСР, так і в Україні виявилися маргінальними, втративши одну систему історичних, культурних орієнтирів і не придбавши натомість іншої.

Список використаної літератури:

1. Боряк О. Повсякденне життя сільського населення України в період окупації під час Другої світової війни / О. Боряк // Архіви України. – 2005. – № 1–3 (256). – С. 450–469.
2. Васильчук Г. В. Вивчення «радянської повсякденності» 20–30-х років сучасними російськими істориками : проблеми теорії та методології дослідження / Г.В. Васильчук // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст. – К., 2007. – Вип. 12. – С. 275–280.
3. Вишне夫斯基 А.Г. Эволюция семьи и семейная политика в СССР / А. Вишне夫斯基 . М.: Наука 1992. – 140 с.
4. Вільшанська О. Повсякденне життя міст України кін. ХІХ – поч. ХХ ст.: європейські впливи та українські національні особливості / О. вільшанська НАН України ; Інститут історії України. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2009. – 172 с.
5. Волков А.Г. Семья – объект демографии / А. Волков. – М., 1986.- 368с.
6. Головка В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напрямку / В. Головка // Проблеми історії України : факти, судження, пошуки : міжвід. зб. наук. пр. / Ін-т історії України НАН України. – К., 2007. – Вип. 17. – С. 87–101.
7. Демографическая модернизация России 1900-2000. Под. ред. А.Вишневого. – М.: Новое издательство, 2006. – 608 с.
8. Журженко Т. Социальное воспроизводство и гендерная политика в Украине / Т. Журженко Харьков, 2001. – 246 с.
9. Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР від 20.06.1969.
10. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти / О. Коляструк. – Х., 2008. – 122 с.
11. Куделко С. М. История повседневности в контексте исторического краеведения / С.М. Куделко // Эпоха. Культуры. Люди (История повседневности и культурная история Германии и Советского Союза. 1920–1950-е годы). – Х., 2004. – С. 144–149.
12. Ласс Д. Современное студенчество М. – Л., 1928. – 216 с.
13. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар / З. В. Ромовська. – К., 2009. – 432 с.
14. Сімейне право України : підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К., 2011. – 264 с.
15. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема / О. Удод // Доба. – 2002. – № 3. – С. 6–18.
16. Hareven T. The Family is Process : The Historical Study of the Family Circle // Journal of Social History. – 1974. – № 7. – P. 95-97.